

Tento text vychází z přednášky prof. Jana Hellera pro Křesťanskou akademii Praha, která se konala 22. března 1990 v aule Filozofické fakulty.

1. Co je vlastně Bible?

V čem je její originalita

Je to kniha, o které tisíciletá židovská a křesťanská tradice tvrdí, že obsahuje Boží zjevení, že skrze ni mluvil a mluví Bůh. Jenže mnozí ji četli a Boha mluvit nezaslechli. Lidské zkušenosti s Biblí jsou různé. Někteří se na ní inspirovali a čerpali z ní podivuhodnou sílu, jiní se nad ní pohoršovali a odmítali ji. Urážely je krutosti, necudnosti i zázraky, kterých je v ní řada. Konstatujme alespoň pro začátek, že Bible je sporná. A pokusme se co nejvýrazněji vymezit, co je na ní zvláštní, v čem by mohla spočívat její jedinečnost, je-li jaká.

Nutno předem říci, v čem není. Není ani v jejím jazyce, ani v její formě. Příběhy a rodokmeny, hymny a modlitby, kultické instrukce i mudroslovné reflexe najdeme i u sousedů, tedy ve starém Egyptě a staré Mezopotámii, a ovšem i v dalším starém Orientě. Její jedinečnost není ani v látkách. Některé látky najdeme i v jiných literaturách. Tak vyprávění o potopě má pozoruhodně shodný protějšek v jedenácté tabulce eposu o Gilgamešovi, část knihy Přísloví se téměř shoduje s jedním známým mudroslovným textem egyptským. Leccos v ní jsou zřejmé reakce na náboženské představy jejího okolí, někde jde o přímo rozhorlené polemiky. I v Novém zákoně se evangelia svou formou podobají helénistickým aretologiím, epištoly klasickým dopisům a Zjevení Janovo je blízké tehdejší literatuře vizionářské.

A přece je na ní něco zcela pozoruhodného. Začneme Starým zákonem, tedy její starší a větší částí, sepsanou proroky a mysliteli starého Izraele. Ta jeho zvláštnost je v tom, že představuje celou zachovanou literaturu společenství, které se odhodlalo zničit nebo alespoň dále nepředávat, netradovat nic než to, co zcela jednoznačně svědčilo o Bohu. Dodejme: O Bohu zvláštním, svrchovaném, chcete-li transcendentním, to jest takovém, který prolamuje každé lidské úsilí nějak jej zvládnout, zneškodnit, zmanipulovat, dostat pod kontrolu, podrobit si.

Jak je to možné, ptáte se právem. Kde k tomu toto společenství vzalo odvahu a rozhodnost, důslednost a neoblomnost? Zřejmě v tom, že bylo jako celek odhodláno vnímat sebe samé jen v rámci vztahu k tomuto Bohu. Nezajímalo se o sebe samého jako takové, ale jen o sebe samého před Bohem. A jen v rámci takového společenství se mohl objevit člověk - Ježíš z Nazareta - jemuž byl Bůh důležitější než celý svět i než vlastní já, a proto byl hotov jít v Boží poslušnosti až na kříž.

2. Jak vlastně Bible vypadá

Knihovna

Je to dosti tlustá kniha. V kralickém překladu má Starý zákon asi 830 stran, Nový zákon asi 270. Různá vydání se o několik stran liší. Aby se to všechno vešlo do jedné knihy, bývá Bible tištěna na jemném a tenkém, kvalitním papíře, kterému se říká biblový. Ve skutečnosti však jde o celou knihovnu, protože Starý zákon se skládá z 39 spisů a Nový z 27. Ovšem jen v Biblich evangelických čili protestantských. Nový zákon je všude stejný, Starý nikoli. V římskokatolických Biblich má Starý zákon navíc devět dalších spisů, kterým říká protestantská tradice apokryfy a katolická knihy deuterokanonické čili druhotně kanonické.

Musíme si vysvětlit pojmy, předně pojem kánon. Hebrejské slůvko kane znamená třtina. Té se používalo jako míry. Řecká podoba tohoto slova kánon označovala původně měřítko, vlastně seznam spisů, které byly považovány za pravověrné a patřily do Bible. Pak se slůvko kánon přeneslo na Bibli samotnou jako soubor spisů, které mají být měřítkem víry a mravů, tedy spisů autoritativních, závazných.

Jak došlo k rozrůznění rozsahu bible čili k různým typům kánonu? Prvním zářezem bylo babylónské zajetí Izraele (586-538 př.Kr.). Ti, kdo nebyli odvezeni do zajetí, tedy do Babylóna, a zůstali v Palestině, vytvořili později obec Samaritánů, jakousi konservativní sektu, která z celého Starého zákona uznávala jen jeho nejstarší část, pět knih Mojžíšových. Samaritánská obec, existující v podobě malého hloučku dodnes, má nejužší, nejstručnější typ kánonu.

Po návratu z babylónského zajetí vznikly v Palestině další knihy, do kterých byl shromážděn i mnohý starý materiál. Byly vesměs psány hebrejsky. Část židů se však do Palestiny nevrátila a vytvořila obec v rozptýlení čili diasporu. V té vznikaly v helénistické době další knihy, psané však - až na několik málo výjimek - řecky. Palestinské pravověrné židovstvo je odmítalo, kdežto nábožensky liberálnější diaspora je uznávala. Tak vznikl v Egyptě asi mezi rokem 300 a 200 př.Kr. řecký Starý zákon, podstatně rozsáhlejší než hebrejský a nazývaný Septuaginta, tj. řecky Sedmdesátka, podle údajného počtu překladatelů. Na tuto Sedmdesátku navázala křesťanská církev, a přidala k ní řecký Nový zákon. Palestinské židovstvo však zůstalo jen u knih, napsaných původně hebrejsky, mělo tedy zase užší, kratší typ kánonu nežli židé v diaspoře a křesťané. Vznikly spory. Každý trval na svém. Raná křesťanská církev na Západě, tedy v západní části tehdejší Římské říše, však potřebovala Bibli i v latinském znění. Anonymní nezdařilé pokusy o překlad z řečtiny (Itala + Afra = Vetus latina) bylo třeba radikálně opravit a srovnat s původním hebrejským zněním. Tímto úkolem byl pověřen tehdy nejlepší znalec hebrejštiny Hieronymos čili sv. Jeroným, který kolem r. 400 po Kr. vytvořil Vulgatu, závaznou po celý středověk až do novověku. Vulgata je dílo neobyčejně zdařilé, překlad přesný a výstižný, Hieronymus však byl nakloněn hebrejskému Starému zákonu, tedy užšímu typu kánonu bez knih deuterokanonických. Nemohl je ovšem odmítnout zcela, ale začal alespoň činit rozdíl mezi knihami kanonickými a deuterokanonickými, který se pak na staletí ujal. Přeložil do latiny i Nový zákon: s jeho rozsahem však nebyly žádné problémy.

Další posun v rozsahu Starého zákona přinesla až reformace. Kamenem úrazu byly tehdy odpustky. A ty souvisely s učením o očistci. A to zase dokládalo především některými místy z deuterokanonických knih. Tak reformace udělala to, k čemu už radil Hieronymus: Knihy deuterokanonické vypustila z Bible, nebo je alespoň od kanonických výrazněji oddělila (Kraličtí: zvláštní díl apokryfů). Tridentýský koncil v polemice s reformací trval na širším, tedy řeckém čili septuagintním typu starozákonního kánonu. Pozdější doba však byla soustředěna na jiné problémy, a tak pro současné biblisty, ať protestantské či katolické, není rozsah kánonu žádným vážným kamenem úrazu. Víme všichni, že kanon-Bible má své těžiště a své okraje a že už dnes prostě nelze vážně argumentovat biblickým citátem, vytrženým ze souvislosti. Vážným teologickým problémem však zůstává sám prostý fakt, že je tu určitý, přesně vymezený počet spisů, kterým se přičítá závaznost. Jak toto vymezení vzniklo? Z církevních dějin neznáme žádný sněm, žádný koncil, který by usnesl ve starověku rozsah Bible, ať Starého nebo Nového zákona. Někdy se říkalo, že užší, hebrejský rozsah Starého zákona byl prý usnesen na židovském koncilu v Jamnii čili Jabné asi r. 90 po Kr. To byla domněnka, kterou novější bádání vyvrací. V Jamnii byla v té době škola, založená slavným židovským učencem (jmenoval se Jochanan ben Zakkai), v níž se zřetelně užívalo Starého zákona v tom rozsahu, jak jej uznávají židé a protestanti dodnes. Ale koncil tam nebyl. Také žádný křesťanský koncil nerozhodl o vymezení Nového zákona. Tento historický fakt nepřímou ukazuje, že Bible se v židovstvu i v křesťanské církvi prosadila vlastní vahou, ba převahou a proto se kvalitativně liší od toho, co církev usnesla na svých koncilech. Žádný vzdělaný protestant už ovšem dnes nepostaví Bibli do protikladu k tradici, jak se to dělávalo dřív. Naopak shodně se se vzdělaným katolíkem v tom, že Bible je základní, konstitutivní část křesťanské tradice, z níž je další tradice vyvozována a odvozována. Poté co II. vatikánský koncil usnesl pozoruhodnou a neobyčejně šťastnou konstituci o Božím slovu a zjevení, jsou si protestantští a katoličtí biblisté tak blízko, jako nikdy před tím.

3. Jazyk Bible

Živý rozhovor

Další závažnou otázkou je jazyk Bible. Starý zákon je psán hebrejsky, jen v knihách Daniel a Ezdráš jsou menší části aramejské. Nový zákon je však psán řecky. Má to samozřejmě historické důvody. Starý zákon vznikl v Izraeli, který mluvil nejdříve hebrejsky a po návratu z babylónského zajetí (586-538 př. Kr.) aramejsky. To jsou obě semitské řeči, které mají obě značně odchylnou gramatickou i myšlenkovou strukturu od jazyků indoevropských. Nový zákon je psán pozdní helénistickou řečtinou, které se odborně říká koiné (zkratka z vazby *hé koiné dialektos* = obecné, obecně rozšířené nářečí). I tato řeč se liší od řečtiny klasické, ať už starší, Homérovy, nebo pozdější, totiž velkých dramatiků a básníků řeckého “zlatého věku”. Tím vzniká mezi Starým a Novým zákonem jakási nesourodost, diskrepance, napětí, ba jakási dynamická oscilace. Přecházet ze Starého do Nového a naopak je sice pro biblického teologa nezbytně nutné, Nový se stále na Starý odvolává, Starý je jakýmsi pojmovým a myšlenkovým pozadím Nového, ale přecházet ze Starého do Nového či naopak, vztahovat je navzájem, je už

i pro jejich jazykovou různost vždy čin odvahy s rizikem překvapení. Jakoby se mezi oběma Zákony vedl živý rozhovor, do něhož je třeba vstoupit, máme-li rozumět jejich vzájemnému vztahu.

Třeba se vám toto tvrzení zdá přehnané. Vystoupí nám před očima mnohem zřetelněji, když se trochu zamyslíme nad tím, v čem se hebrejské myšlení i vyjadřování liší od našeho, indoevropského. Několik příkladů: Substantivum je u nás abstrakce objektu, zbaveného nepodstatných atributů. Hebrejštiny má místo substantiva nomen, což je spíše název jsoucna, které vystupuje z latence do aktuality, ze vzdálenosti do přítomnosti tím, že je pojmenováním přivoláno. Substantivum umožňuje věci se zmocnit, nomen umožňuje setkat se s pojmenovaným. Podobně u slovesa: Naše sloveso třídí v čase, vidy jsou v něm kategorie podružná. V semitských jazycích je to naopak: Konstitutivní jsou vidy (aspekty), tedy dokonavost či nedokonavost. Zařazení do časové posloupnosti vzniká až druhotně na základě určité sekvence vidů. Rozeznávají se především akce konstitutivní či aktuální, dění hotové či nehotové. Také v syntaxi jsou závažné rozdíly. Indoevropská hypotaxe vede do kauzality, kdežto semitská parataxe dějů, řazených ne vedle sebe, nýbrž za sebou, předpokládá, že každá nová akce je výsledkem nového rozhodnutí, které ovšem může být rozhodnutím darovaným. Tak je všechno dění stále otevřené zásahu shůry a popisovat je jako imanentně koncipovanou historii je něco podobného jako měřit vzdálenosti na litry. Zabýval jsem se touto problematikou v šedesátých letech ve své habilitační práci - je to dobrodružství.

4. Vznik Bible

Proč se který spis dostal do Bible

Jsou o něm mezi lidmi roztodivné představy. Jedni říkají, že to tak Bůh prorokům a apoštolům nadiktoval, jiní tvrdí, že jde o výtvar vychytralých podvodníků, kteří chtěli pod záminkou Božího slova ovládat hlupáky. S takovými představami není ani třeba polemizovat. Je tu určitý rozdíl mezi texty naučnými - přesněji parainetickými - a výpravnými - přesněji diegetickými. Sotva je možno polemizovat s názorem, že naučné texty jsou - vyjádřeno ovšem předběžně a nepřesně - výrazem zbožnosti svých pisatelů. Nakolik byla tato zbožnost výsledkem skutečného vnitřního setkání s Bohem, nechme zatím stranou. - Problém jsou texty výpravné. Mnozí je považují za reportáž, tedy za popis událostí tak, jak se udály. A na přesnosti této reportáže zakládají pravdivost nebo nepravdivost Bible. To je přinejmenším zkrat. Žádný biblický autor - odborným termínem svatopisec - nechtěl nikdy jen referovat. Ani nemohl, protože událost, či příběh, který zapisoval, ležel dávno v minulosti a zpráva o něm se k pisateli dostala až mnohaletým ústním putováním. Ústní podání téměř napořád předcházela zápisu, písemné fixaci textu, a to většinou o staletí, v Novém zákoně pak o desetiletí.

Podívejme se blíže nejdříve na Starý zákon. Pokusíme-li se dohlédnout co nejdále do minulosti, vidíme na počátku společenství ctitelů Hospodinových, patrně nevelké, které žije na počátku v Egyptě a je tam pronásledováno. Někdy kolem roku 1250 př. Kr. se mu zdaří uniknout, a prožije při tom události, v nichž vidí, rozpozná, Hospodinův vysvoboditelský

zásah. Pak putuje toto společenství přes poušť a v událostech své poutě rozpoznává další Boží zásahy a opatrování. A konečně se mu zdaří usadit se v zemi zaslíbené - Palestině - a i tuto událost interpretuje jako Boží pomoc a Boží dar. A celý soubor všech těchto událostí si toto společenství stále znovu připomíná, a to především v bohoslužebném, liturgickém rámci, ať v rodině třeba při slavení hodu beránka - pesachu, nebo při společných slavnostech, kde se zpráva o vysvobození z Egypta, o putování i o daru země stále znovu recituje, opakuje a zároveň i upravuje tak, aby co nejnaléhavěji oslovovala přítomné a umožnila jim znovu spoluprožívat to, co se vypravuje. Tradice postupně roste, stále ještě v ústním podání, přibírá další látky a je znovu a znovu zpětně formována svou funkcí.

Můžeme si to znázornit příkladem. Starý zákon - a v určitém smyslu i Nový zákon - vzniká krystalizací, jako krystal v nasyceném roztoku. Krystalizační mřížkou, tedy měřítkem co převzít a nepřevzít z roztoku, je důraz na Boha svrchovaného a milosrdného zároveň, na toho, který přesahuje všechny naše představy o něm a prolamuje všechno naše úsilí, ovládnout jej a zmanipulovat. Krystalizačním jádrem je příběh o vyvedení z Egypta, interpretovaný jako Boží vysvoboditelský zásah. A konečně onen "nasycený roztok" v němž krystalizace probíhá, je soubor náboženských představ, motivů i látek starého Předního východu. Do rostoucího krystalu jsou ovšem zapojovány jen tehdy, vyhovují-li „mřížce“, to jest když mohou být upraveny tak, aby se staly nositeli zvěsti o Hospodinu, Bohu svrchovaném a milosrdném. Jinak jsou z krystalizačního procesu vyloučeny. - Teprve později, po usazení v zemi, byly před zprávu o vysvobození z Egypta předsunuty příběhy o praotcích, a ještě podstatně později, až v době královské, i příběhy o stvoření a počátku člověka. Krystal však roste i „z druhé strany“ - jsou připojována vyprávění o soudcích, králích, prorocích. Psát se začíná zřejmě až po roku 1000 př. Kr. (doba Davidova), a to nejdříve anály královského dvora, kdežto náboženské látky se dále předávají převážně ústně v kruzích kněžských a prorockých, později pak levitských. Teprve zářez babylónského zajetí (586-539 př. Kr.), který ohrozil kontinuitu ústní tradice, byl výraznou pohnutkou k tomu, že se od ústního tradování přechází ve stále větší míře k zápisu. Ale i po návratu ze zajetí, tedy mezi léty 500-200 př. Kr. se dále pilně pracuje na konečné podobě Starého zákona. Starší texty dostávají další literární soubory (např. Chronistické dílo = 1. a 2. kniha Paralipomenon + Ezdráš + Nehemjáš).

Celkem lze říci, že souhláskový text Starého zákona vzniká mezi léty 1200-200 př. Kr., tedy tisíc let. Z toho prvních pět set let či ještě o něco víc převažuje tradice ústní, teprve druhou půli této doby charakterizuje stále širší a důkladnější zapisování. Ani potom však ještě Starý zákon není zcela hotov. Scházejí v něm samohlásky, které teprve zcela zjednotavní text. Pokusy zjednotavnit souhláskový text jsou staré: definitivní zachycení samohlásek pomocí teček pod souhláskami (= punkce) však byla propracována až mezi léty 500-800 po Kr. Samozřejmě můžeme považovat punktaci už za první rabínský komentář k biblickému textu a ne za text sám. Ale v zájmu objektivity je nutné říci, že masoretské znění Starého zákona, tak, jak je máme dnes v hebrejských kritických vydáních před očima, bylo dotvořeno až kolem r. 800 po Kr. - Mezi léty 1200 před a 800 po je rozestup dvou tisíc let!

Vznik Nového zákona proběhl podstatně rychleji. Všichni badatelé nejsou sice v přesném datování jednotlivých novozákonních spisů zcela zajedno, ale zhruba lze říci, že bylo sotva co

zapsáno před rokem 50 a že většina, snad téměř vše, bylo hotovo kolem roku 100 nebo krátce po něm.

Nejstarší jsou některé Pavlovy epístoly, které byly zřejmě sepsány mezi léty 50-60 po Kr. Synoptická evangelia (Matoušovo, Markovo, Lukášovo) se datují mezi roky 60-80, zbylé epístoly a janovské spisy včetně Zjevení Janova asi nedlouho před rokem 100. nanejvýš krátce po roku 100. Mezi léty 110-130 se vytváří soubor novozákonních spisů tím, že si jednotlivé křesťanské sbory posílají a vyměňují to, co dosud měly a čeho užívaly. Kanonizace Nového zákona, tedy pevné ohraničení tohoto souboru a jeho oddělení od spisů ostatních, nesměrodatných, však probíhalo zřejmě až v polemice s Markiónem a jeho kánonem někdy po roce 150.

O kánonu jako souboru závazných spisů Bible byla již zmínka, doplňme si ji zde jen stručnou poznámkou, že motiv kanonizace, tedy pohnutka, proč se který spis dostal do Bible, je základní směrnicí pro jeho interpretaci, pro jeho výklad. Tento motiv není vždy snadné zjistit a je dokonce velmi obtížné jej přesně vyjádřit. Ale je bezpodmínečně nutné se naň vždy znovu ptát, pokoušet se jej postihnout, snažit se mu porozumět. Nebudeme-li to dělat, budeme určitě chápat a vykládat Bibli jinak, než si ona sama přeje být chápána a vykládána.

5. Obsah Bible

Starý a Nový zákon

Bible se dělí na Starý a Nový zákon. Ve Starém jde o Izraele, jeho dějiny, bohoslužby, etiku i výhledy do budoucnosti. V Novém zákoně jde o život a dílo Ježíše Krista a jeho ohlasy v prvotní církvi.

Starý zákon v našem českém znění Bible se v návaznosti na latinskou Vulgatu a řeckou Septuagintu dělí na knihy výpravné, naučné a prorocké. Ty výpravné obsahují: Pět knih Mojžíšových (Genesis, Exodus, Numeri, Deuteronomium), Jozue, Soudců, Rút, 1. a 2. kniha Samuelova, 1. a 2. kniha Královská, 1. a 2. kniha Paralipomenon (Letopisů), Ezdráš, Nehemjáš, Ester. Postupuje se tu zhruba od počátku stvoření a člověka přes praotce, vysvobození z Egypta, usazení v Palestině, dobu soudců a králů, zajetí babylónské, návrat z něho a obnovu života v zemi. Následují knihy naučné: Job - problém utrpení, Žalmy - písně a modlitby, Přísloví, Kazatel a Píseň Šalamounova - mudrosloví. - Poslední třetí část jsou proroci, čtyři velcí (Izajáš, Jerremjáš, Ezechiel, Daniel) a dvanáct malých.

Toto pořadí však není původní. Zrcadlí řeckou koncepci cesty Božího lidu z minulosti do budoucnosti, počítá tedy s naší, indoevropskou koncepcí času. Starší hebrejské třídění dělí Starý zákon na Zákon (Pět knih Mojžíšových), Proroky (přední – výpravné či historické, zadní - naučné a Spisy (knihy mudroslovné a liturgické). V Zákonu je hlavní důraz na tom, co Bůh dělá a co člověku říká. V Prorocích se projevuje moc Božího slova v příbězích Izraele i v

ústech proroků. Spisy pak kladou důraz především na lidskou odpověď na Boží oslovení, ať už má podobu liturgickou, mudroslovnou či jinou. Souhrnně lze říci, že časová posloupnost, která je zde ovšem také, je podřízena potřebám a možnostem aktualizace textu.

Nový zákon byl původně dělen do dvou oddílů: Pán (= evangelia) a Apoštol (Skutky, epištoly i Zjevení). Ale pak se zavedlo rozdělení, obdobné Starému zákonu, totiž také na knihy výpravné, naučné a prorocké. Výpravné jsou čtyři evangelia a skutky apoštolů, naučné jsou epištoly, kniha prorocká pak je jen jedna, Zjevení Janovo čili Apokalypsa. Někdy také Velká apokalypsa k rozlišení od tzv. malých apokalyps, což jsou stati v evangeliích, kde se líčí budoucí, poslední soud.

Obsah evangelií lze shrnout snadno: Jde o Ježíšův život od narození (Matoušovo a Lukášovo evangelium) nebo od křtu (Markovo a Janovo evangelium), jeho učení a skutky, jeho ukřižování a vzkříšení, jeho zjevování učedníkům a nanebevstoupení. Skutky líčí život prvokřesťanské církve, nejdříve v Jeruzalémě, kde dojde k významné události seslání Ducha svatého, pak i misijní cesty apoštola Pavla po Kypru, Malé Asii a Řecku. Jeho přicestováním do Říma Skutky končí. Epištoly jsou vesměs listy s věroučným a mravoučným obsahem, jak obojí vyplývá z Kristova díla. Zjevení je výhled k událostem, které má Bůh v plánu a které tu zjevuje věřícím proto, aby v hrůzách posledního času nezoufali a nepropadli domněnce, že se věci vymkly Bohu z rukou, když se děje tolik zlého.

Celkem lze říci, že souhláskový text Starého zákona vzniká mezi léty 1200-200 př.Kr., tedy tisíc let. Z toho prvních pět set let či ještě o něco víc převažuje tradice ústní, teprve druhou půli této doby charakterizuje stále širší a důkladnější zapisování. Ani potom však ještě Starý zákon není zcela hotov. Scházejí v něm samohlásky, které teprve zcela zjednotí text. Pokusy zjednotit souhláskový text jsou staré: definitivní zachycení samohlásek pomocí teček pod souhláskami (= punkce) však byla propracována až mezi lety 500-800 po Kr. Samozřejmě můžeme považovat punkcaci už za první rabínský komentář k biblickému textu a ne za text sám. Ale v zájmu objektivity je nutné říci, že masoretské znění Starého zákona, tak, jak je máme dnes v hebrejských kritických vydáních před očima, bylo dotvořeno až kolem r. 800 po Kr. - Mezi léty 1200 před a 800 po je rozestup dvou tisíc let!

6. Ráz (svéráz) Bible

...abychom uvěřili

Řekli jsme si už, co Bible není. Není to ani reportáž (ať přesná či nepřesná), ani ovšem výmysl (ať zbožný či svévolný). Jsou tu děje, ale nejsou to dějiny - v našem běžném smyslu. Jsou tu básně, a přece to není jen to, čemu říkáme poezie (od poiein - tvořit, tedy lidská tvořivost). Mluví se to o Bohu, který jedná a přece to není bájesloví, mythologie, vzniklá jako výron lidských náboženských potřeb. Přistoupíte-li k Bibli a pokusíte se postihnout ji běžnými literárními kategoriemi, vidíte, že se nehodí, že praskají, čím pečlivěji je na ni přikládáte. Existuje vůbec literární kategorie, která by tu vyhovovala? Jistě, dokonce hned

několik, ale nejsou obvyklé. První je „svědectví“. Představte si svědectví u soudu. Svědek vypovídá o něčem, co sám zažil, ale u čeho ostatní nebyli. Nevymyslí si to. Ale samozřejmě to líčí svými slovy a předkládá z prožité události právě jen to, co z ní sám shlédl a co z toho pochopil. A stojí za svým svědectvím celou svou osobní váhou a autoritou. Ovšem že mohou být i svědci, kteří neviděli přesně, pochopili málo a nebo se dokonce dali vést něčím jiným než pravdou. Až se z nich stali svědkové falešní. - Bibličtí svědkové nejsou svědkové falešní. Ale jejich lidství vždy souzní. Vyprávějí, co dokázali pochopit, co si z prožitého dokázali vnitřně přivlastnit. Nejsou reportéři, jsou svědci.

Druhá příhodná kategorie je vyznání. Představte si zase vyznání či doznání u soudu. Vyznávám, že jsem selhal. Že jsem se provinil, že jsem něco nedokázal, co jsem měl. Že jsem něco zatajil, co jsem neměl. Vyznávám také, že ten či onen mi velice pomohl, že jsem mu zavázán a vděčný. Všimněte si zase: V pozadí je událost. Ale nereferuje se o ní objektivně: vypráví o ní ten, koho se hluboce dotkla, koho poznamenala, ba možná přímo přetvořila, kdo byl zasažen. Kdo tedy nebyl subjektem, nýbrž objektem této události.

A konečně třetí kategorie je poselství či zvěst. Řecké slovo *euangelion* je ve své nejspecifičtější podobě zvěst o vítězství. Maratónský běžec volá na athénské agoře: „Zvítězili jsme“ (*Nenikékamen!*) a padá vyčerpáním mrtev k zemi. Posel, zvěstovatel, je ten, kdo byl vyslán s důležitou zprávou. Stalo se něco, o čem je zapotřebí povědět ostatním, něco, co má velký význam. Kdyby jim to posel nevyřídil, zradil by své poslání. Selhal by. K tomu je přece vyslán! A vyslaný se řekne řecky *apostolos* = „apoštol“. A zase: posel si své poselství nevymyslí, není jeho subjektem, tvůrcem. Byl pověřen, je jen jeho vykonavatelem. A ti, kdo slyší, mu mohou - ale nemusí! - věřit, jako tomu, kdo svědčí, nebo tomu, kdo vyznává. Vyznání, svědectví i poselství lze odmítnout. Nebo mu uvěřit a přijmout je.

A o to přesně v Bibli jde: Ne abychom dostali důkazy, nýbrž abychom uvěřili jejímu poselství. Kdo chce důkazy, kdo hledá taková znamení, která by umožnila víru a tedy i vlastní rozhodnutí obejít a odložit, je podle Ježíše „pokolení zlé a cizoložné“.

Mnoho lidí neví co si počít s Biblí, protože se jim slova svědků zdála nevěrohodná. Zde je třeba, aby se všichni křesťané vážně zamysleli nad svým spoluzaviněním. Asi jsme v minulosti všelijak přispívali k tomu, že to, co Bible říká, se mnohým zdálo nevěrohodné. - Jistě však tu byly i jiné důvody: Především obludné zpředmětnění pravdy. Pravda je prý to, co odpovídá skutečnosti, přesněji: mé představě o skutečnosti. Je to fotografie z mého alba. To, co vlastním a čím disponuji. Kdo má takové pojetí pravdy, dokazuje tím zcela jednoznačně, že pravou pravdu ještě nepoznal. Přečtěte si Rádla, jeho slavnou *Útěchu z filosofie*, poslechněte si Ladislava Hejdánka. Mám obavu, že za podstatnou částí církevního fundamentalismu a jeho pojetí Bible je docela prostě předmětné pojetí pravdy. A pak by byla Bible pravdivá proto, že se vykopaly stopy po potopě nebo dokonce objevily zbytky Noemovy archy na vrcholu Araratu. Ale já mám za to, že je pravdivá proto, že nás vede k živé Pravdě, Konfrontuje nás s jejím nárokem a ujišťuje nás, že smíme žít v jejím světle. Mám za velmi závažné, že nemáme „objektivní“, nezaujaté a vnějšně evidentní zprávy o Ježíšovi. Jsem přesvědčen, že to není náhoda. Je to pojistka proti tomu, aby se nemohl stát předmětem

našeho, tak zvaně nezaujatého, zpředměťujícího bádání, objektem v našich duchovědných laboratořích. Zprávám o něm lze buď věřit nebo nevěřit. A tak k němu, k setkání s ním, nevede jiná cesta než cesta víry.

Co tedy je Bible? Je to svědectví, vyznání, poselství. Je to bohatý a rozmanitý soubor vnitřních zkušeností oslovených, kteří v konkrétních událostech svého života i života společenství, v němž stáli, rozpoznali Boží zásahy, Boží soudy i Boží opatrování, Boží vedení. A to pak chtěli dosvědčit na modelových situacích, tedy tím, že svůj zážitek, svou vnitřní zkušenost, svůj pohled víry převyprávěli tak, aby na událostech byl tento Boží zásah, toto Boží vedení co nejzřetelnější: a zároveň o tom všem vyprávěli tak, aby ti, kdo to budou slyšet, mohli do takového dění a setkávání sami také vstoupit. Proto během tradice, tedy během předávání, krátili a rozšiřovali a podtrhávali. Všechny úpravy dělali proto, aby jejich svědectví bylo zřetelnější, jejich vyznání názornější, jejich poselství naléhavější. Křesťan řekne: „vedl je Duch svatý“. Jeho vlivem bylo vše psáno z víry, tedy z touhy, vydat svědectví o Bohu, o vlastní víře a tím i čtenáře a posluchače přivést k téže víře. Bible je tedy kniha vysoce tendenční. Není nezaujatá, protože ji psali ti, kdo byli zaujati - Bohem a jeho dílem. Není nestranná. Straní Bohu na každé stránce. Opomíjet nebo dokonce popírat tuto tendenci znamená zbavit se možnosti rozumět jí do hloubky.